

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОГЛЯДИ С. РУСОВОЇ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Софія Федорівна Русова — видатний представник демократичної педагогічної думки України, педагог-практик, організатор народної освіти. Автор оригінальної концепції національного виховання. Можна впевнено сказати, що вона все своє життя спрямовувала на те, щоби прищепити українцям їхню національну гідність ще з раннього дитинства в родинному колі та в національних українських дошкільних закладах.

Стрижневою ідеєю, що проймає всі педагогічні пошуки С. Русової, є ідея створення національної системи освіти. Софія Федорівна Русова є фундатором концепції національного виховання, національної школи, національного дошкільного закладу. Все своє життя С. Русова виношувала ідею створення «українського дитячого садка», в якому можна було б реалізувати ідеї національного виховання дітей — українців.

Теоретичні аспекти дошкільного виховання викладені С. Русовою в її працях «Дошкільне виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Нові методи дошкільного виховання», «Нова школа» та ін.

З особливою проникливістю описує С. Русова, яким має бути український дитячий садок. На її думку, в такому національному закладі «все мусить бути рідним», нагадувати дитині знайомі «хатні обставини з найкращого боку: мусить лунати її рідне слово, рідна музика і поезія» [11, с.39]. У статті «Український дитячий садок» автор пише, що цей заклад має бути організований на наукових засадах з урахуванням вимог психології дитини, бути проїнятим національним духом нашого народу на демократичному ґрунті [11, с.177].

Національний дитячий садок повинен бути лабораторією з розвитку національної свідомості, належності до української нації та української мови. Найважливішими принципами на засадах української мови і природи краю повинен підтримуватися національний дух через вивчення народних казок, віршів, пісень, місцевого фольклору [2, с.35].

Саме оформлення дитячого дошкільного закладу, вважає С. Русова, його зовнішній і внутрішній вигляд, мусить приваблювати дитину, створювати позитивне емоційне тло. Для цього український народ має величезне багатство: твори прикладного мистецтва, пісенні й музичні скарби тощо. С.Ф. Русова досить рано збагнула істину: культура і свідомість нації народжуються коло коліски немовляти, над якою мусить витати рідний дух, повинні звучати рідна пісня і рідне слово.

Відносно релігійних постулатів, то, на погляд С. Русової, тут потрібно бути досить обережним, це особиста справа кожної родини.

Вдумливий педагог радила батькам досить обережно підходити до релігійного виховання, якщо батьки самі не мають у душі релігійного почуття, нехай краще не втручаються «в цю святая святих дитячої душі».

С.Ф. Русова у своїх працях радить вихователям дитячих садків щодо релігійного виховання звертати увагу на всі запитання, вимоги і потреби дитини з однаковою турботою, "не вносячи у свою цілком об'єктивну справу занадто багато свого суб'єктивізму", а тільки можуть керуватись впливом цих вимог для найвищого морального розвитку дитини: "чи поширять вони чулисть дитини до правди, до добра, чи дадуть їй яке-небудь високе задоволення" [11, с.37]. А заключним завданням духовного виховання С.Ф. Русова приймає позитивні результати наших зусиль "пов'язати тимчасове, буденне, матеріальне з чимось вічним, величним, абстрактним" [12, с.152].

Виділяючи стежі релігійного виховання дітей, С. Русова поєднувала їх з іншими видами виховання: духовним, моральним, естетичним національно-патріотичним. Комплексний підхід є базою для розвитку в дитині "ідеалізму і прив'язаності до того народу, з якого вона вийшла". Закликом духовно-релігійного виховання, на думку педагога, є формування в дитині неспростованої істини: "Бог є на світі (бо є предвічна краса і добро) і я мушу всім своїм життям наближатися до Його досконалої доброти і правди" [11, с.41].

В основі виховної системи С. Русової лежить ідея формування в дітей національної свідомості і самосвідомості, самоповаги й гідності. Вона вказувала, що прагнення народу створити свою національну систему виховання — «це є глибоке змагання кожного народу знайти себе як відокремлену частину людства і свідомо зрозуміти своє місце серед людності всього світу, свою національну роль у світовому культурному русі і працювати для збагачення її скарбів» [4, с. 81]. Основні ідеї національного виховання С.Русової зображені на малюнку (Рис. 1)

У вихованні дитини слід враховувати психологію, світогляд тієї нації, представником якої вона є: «Національне виховання є певний ґрунт у справі зміцнення моральних сил дитини і оновлення відродженої душі народу» [7, с. 4].

Суто національне, «український дух» зазначає С. Русова, має втілюватись у творчу діяльність дітей дитячого садка на заняттях з образотворчої та музичних. У дитячих малюнках «графічною» мовою, за висловом автора, передається краса рідного краю.

Стрижнем її концепції національного виховання дошкільнят є навчання дітей рідною мовою, саме тому, про щоби не писала С. Русова, вона вдається до рідної мови.

С.Ф. Русова обґрунтувала значення рідної мови для гармонійного розвитку дітей. Навчання й виховання рідною мовою на базі рідної культури, засобами національної педагогіки, з врахуванням національної вдачі дитини забезпечує найвищий злет її розвитку. Його складниками має бути виховання індивідуальне, пристосоване, до природи дитини; виховання національне; виховання, яке відповідає соціально-культурним вимогам часу, виховання вільне, незалежне від урядових вимог [11, с.44]. Мова обумовлює психічний розвиток дитини, вона є «творчим знаряддям, за допомогою якого виховується думка, серце, слово правди й краси» [11, с.113]. С. Русова неодноразово підкреслювала, що в мові закладено великі духовні цінності, невичерпні педагогічні можливості розвитку пізнавальних сил дитини [10, с. 47].

У педагогічній концепції Софії Русової особлива увага надається художньо-мовленнєвому вихованню дітей засобами художньої літератури, образотворчої діяльності й музики. Насамперед учена описує, яке велике значення для маленьких дітей мають оповідання й казки, як вони люблять їх слухати [1, с.21].

Учена акцентує увагу на активному сприйманні дітьми художніх творів. Педагог радила проводити в дитячих садках спеціальні заняття з художнього читання і розповідання і називала їх «оповідальними годинами». У її педагогічній спадщині ми знаходимо методичні поради щодо вибору оповідань, підготовки до читання та методу оповіді [1, с.22].

Як педагог і освітній діяч С. Русова докладала всіх зусиль і знань, щоби в Україні утверджувалися висока національна свідомість, пошана до духовних цінностей свого народу. Національне відродження України вона органічно пов'язувала з розвитком рідної мови, національної системи виховання на всіх її ланках, розвитком національної школи.

Національне відродження України С. Русова органічно пов'язувала з розвитком національної системи виховання в усіх її ланках: сім'я — дитячий садок — школа — вищі навчальні заклади, із створенням такого середовища, яке б сприяло розвитку в дітей і молоді національних почуттів. У зв'язку з цим значну роль відводить вона сім'ї, сімейним і національним традиціям. У сім'ї С. Русова вбачала основу розвитку дитячого мовлення, великого значення у цьому процесі надавала ролі батьків, особливо матері, яка є «найкращим керманічем розвитку психології дитини — природна вихователька своїх дітей, яка подекуди і без наукової підготовки, інстинктом вмис читати в дитячій душі й розуміти її» [5, с. 35].

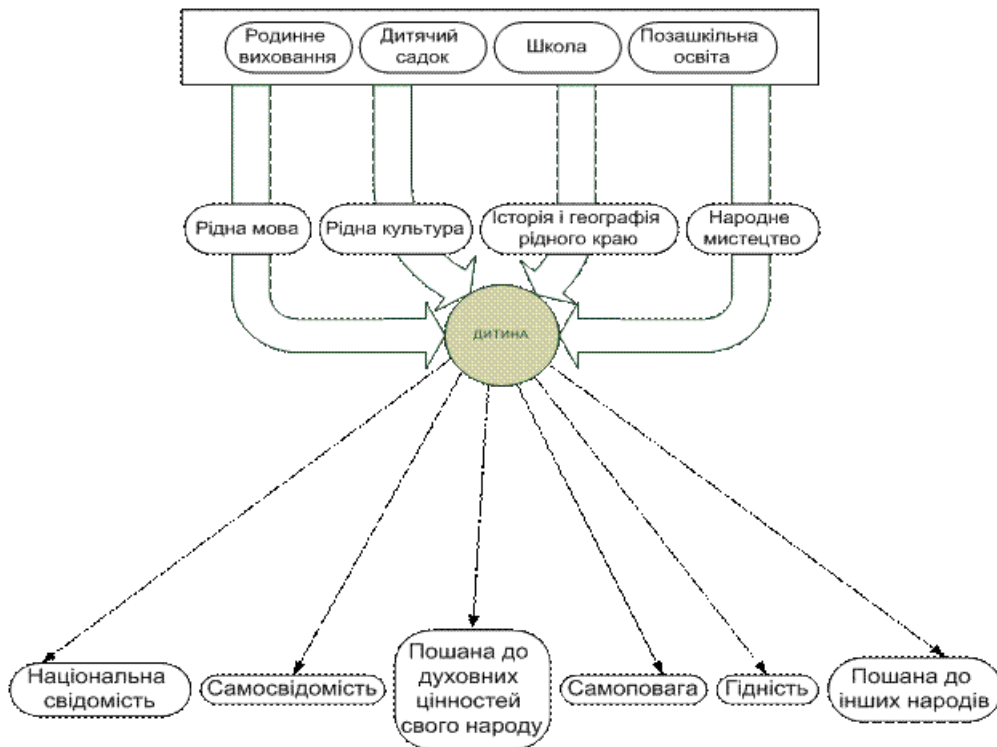

Рис. 1. Концепція національного виховання С.Русової

Одночасно з концепцією дошкільного виховання С.Ф. Русова працювала над основними питаннями шкільної освіти. Як і більшість прогресивних вітчизняних і зарубіжних педагогів кінця XIX — початку XX ст., вона піддавала нищівній критиці існуючу школу за відрив від життя, догматизм і формалізм у навчанні, авторитарність школи, вербалізм, придушення волі та активності дитини, пасивне слухання й тривале сидіння учнів за партою, підкреслюючи, що така організація навчання не відповідає природі дитини. Вона зазначає, що прагнення дитини до будь-якої активної діяльності — гри, праці чи творчої самодіяльності — є її найсильнішим життєвим прагненням «І можна собі уявити, — пише з цього приводу С. Русова в праці «Єдина діяльна школа», — який гріх брала на себе стара школа (на жаль, ще існуюча) своїми методами пасивного навчання, нехтуючи всю дитячу рухливість та безпосередню творчість. Це й шкодило тим, що паралізувало живу, самостійну думку дитини, а також псувало характер, бо воля закладається й розвивається лише на ґрунті активності» [6, с. 21]. Цю тезу авторка розвиває і в праці «Нова школа»: «Сучасна школа не дає дітям освіти, бо суперечить всім вимогам педагогічної науки, всім потребам народного життя, вона калічить розум і душу дитини, одриває дитину від родини, й несвідому кидає на розпутьті без усякого виховання, без певної освіти. Вона не відповідає духовному складові українського народу» [9, с. 4].

Концепція національної освіти С. Русової базувалася на її глибокому переконанні, що «доля, щастя нашого народу залежать від того, як ми переведемо в життя дороге, велике гасло: вільна національна школа для виховання вільної, свідомої дугої нації» [8, с.7].

Отже, на сучасному етапі державна концепція створення системи національної освіти перекликається з ідеями С.Русової. Так, стратегічним завданням реформування освіти в Українській державі є відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави, формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляції культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків.

Дошкільне виховання спрямовується на практичне оволодіння рідною мовою в сім'ї та дошкільному виховному закладі, забезпечення пізнавальної активності, творчих і художніх здібностей в ігровій та інших видах дитячої діяльності; виховання культури спілкування, поваги й любові до батьків, родини, батьківщини; започаткування основ трудового виховання, екологічної культури, моральної орієнтації в національних і загальнолюдських цінностях.

Вивчення української мови в усіх навчально-виховних закладах, утвердження її як основної мови функціонування загальноосвітньої, професійної та вищої школи.

Пріоритетними напрямками реформування виховання на сучасному етапі є формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати; забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного народу; формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою.

На сучасному етапі Закон України «Про дошкільну освіту» одним з завдань ставить виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, довколишніх та середовища [3].

У «Національній доктрині розвитку освіти» є її побудова на культурно-історичних цінностях Українського народу, його традицій і духовності. Освіта має утверджувати національну ідею, сприяти національній самоідентифікації, розвитку культури Українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями. Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета - виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури. Національне виховання спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності, формування в дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Національне виховання має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей та молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України [13].

Отже, Софія Русова приділяла величезну увагу національному вихованню. Завдяки вивченню рідної мови, рідної культури, історії і географії рідного краю та народного мистецтва в дитини формується національна свідомість, пошана до духовних цінностей свого народу, самоповага, гідність та пошана до інших народів. Ідея створення національної освіти є однією з актуальніших і на сьогоднішній день.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богуш А., Гавриш Н., Котик Т.* Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. – К: Видав. Дім «Слово», 2006. – 304с.
2. *Богуш А.М., Маліновська Н.В.* Лінгводидактична спадщина Софії Русової в сучасному дошкільному закладі: Монографія. – Одеса: ПНЦ АПН України – СВД М.П. Черкасов, 2006. – 134с.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 N 2628-III
4. *Русова С.* Дидактика. – К, 1997.
5. *Русова С.* Дошкільне виховання // *Вибрані твори.* - К., 1996. с. 35.
6. *Русова С.* Єдина діяльна (трудова) школа. - Лейпциг; Катеринослав, 1923. с. 21.
7. *Русова С.* Націоналізація дошкільного виховання. - К., 1913. с. 4.
8. *Русова С.* Націоналізація школи. // Там само. С.7.
9. *Русова С.* Нова школа. - К., 1917.с. 4.
10. *Русова С.Ф.* Дитячий сад на національному ґрунті.//Світло, 1910. – Кн. 3 - 154 с.
11. *Русова Софія.* Вибрані педагогічні твори: У2 кн. Кн. 1 / За ред. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук – К.: Либідь, 1997. – 272с.
12. *Сухомлинська О.В.* Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських духовних цінностей // Шлях освіти. - 2004., - №4.
13. Указ президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти 17 квітня 2002 року №347/ 2002

РЕЗЮМЕ

В настоящей статье рассмотрены основные идеи и принципы национального воспитания детей, а также пути их достижения в педагогическом наследии С.Ф. Русовой.

Подано до редакції 6.08.08

SUMMARY

The article considers the main ideas and principles of national upbringing of children and methods of their realization in pedagogical heritage by S.F. Rusova.
